

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені
П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО

Методична розробка спеціального курсу з дисципліни
«Історія хорової літератури»
за темою творчого мистецького проєкту.

Назва курсу:

«Тенденції розвитку сучасного українського хорового виконавства»

Ваврищука Сергія Петровича,
здобувача ступеня доктора мистецтва
кафедри хорового диригування

Творчий керівник –

Народна артистка України, професор

Шилова Інна Володимирівна

Науковий консультант –

кандидат мистецтвознавства, доцент

Дерев'янченко Олена Олександрівна

ПЛАН

- I. Шляхи розвитку українського хорового виконавства: історичний аспект.
- II. Хоровий театр та основні принципи театралізованої інтерпретації хорових творів у сучасній музичній практиці.
- III. Провідні українські хорові колективи: репертуарна палітра та вектори творчих пошуків.
- IV. Список рекомендованої літератури.

I. Шляхи розвитку українського хорового виконавства: історичний аспект.

1. Історична генеза феномену міжжанрового та міжвидового синтезу сучасної української хорової культури.
2. Причини актуальності вивчення жанрово-типологічних новацій, культурно-історичної, у тому числі жанрової пам'яті в сфері української хорової музики.
3. Шляхи виявлення дихотомії «традиційне-новаторське» («стабільне-мобільне») у хоровій музиці сучасних українських композиторів.
4. Явище хорової театралізації як основна форма взаємодії музичного та видовищного планів синергетичної парадигми хорової виконавської практики кінця ХХ-першої чверті ХХІ ст.
5. Специфічні національні характеристики концертної хорової тканини як носії національної ідентифікації у партесному стилі.
6. Нові принципи звучання хорової фактури у духовному хоровому концерті.
7. Театральність як іманентна риса українського фольклору та її виконавські проєкції у музичній практиці різних століть.
8. «Словесно-музично-хореографічна форма» (Р. Пилипчук) українських традиційних хороводних ігрових дійств як модель для сучасної професійної хорової практики.
9. Основні напрямки театралізації українського хорового мистецтва у ХХ ст.
10. Нові тенденції у виконавстві хорових сцен в оперних творах українських композиторів ХХ-ХХІ ст.

II. Хоровий театр та основні принципи театралізованої інтерпретації хорових творів у сучасній музичній практиці.

1. Театралізація як потужна мистецька тенденція у виконавській практиці останніх десятиліть, як «специфічний практичний метод художньої інтерпретації» (Ю. Мостова).
2. Важлива функція візуального начала в культурі кінця ХХ-першої чверті ХХІ ст. для сучасної людини, що є «людиною, яка дивиться» (Т. Овчинникова).
3. Принципи трактування камерного хору як ансамблю солістів в сучасній українській хоровій практиці.
4. Формування «акустичної перспективи» та нові прийоми утворення сценічного простору українськими хоровими колективами.
5. Основні вектори усвідомлення категорій «час», «рух» та «простір» в українському хоровому театрі на межі ХХ-ХХІ століть.
6. Типологія засобів театралізації у хоровому творі (фонові, мізансценічні, акторські засоби).
7. Основні аспекти впливу симфонічних жанрів на фактурні параметри хорових творів, що розширюють межі традиційного вокального інтонування.
8. Театралізація як синтетичний багатоканальний тип комунікації (Н. Кірєєва).
9. Специфіка роботи співака-актора у створенні сценічної композиції у хоровому театрі.
10. Визначальна роль диригента-режисера або творчої групи, що створює театралізовану версію, у формуванні цілісної художньої концепції твору.

III. Провідні українські хорові колективи: репертуарна палітра та вектори творчих пошуків.

1. Загальна характеристика концертних програм Національного заслуженого академічного українського народного хору України імені Григорія Верьовки.
2. Втілення принципів театралізованого виконання як фундамент творчої стратегії Національного заслуженого академічного українського народного хору України імені Григорія Верьовки.
3. Особливості резонансної постановки фольк-опери Є. Станковича «Коли цвіте папороть» при участі Національного заслуженого академічного українського народного хору України імені Григорія Верьовки (2011).
4. Основні принципи формування концертних програм Національної заслуженої академічної капели «Думка».
5. Ораторія «Барбівська коляда» Г. Гаврилець у виконанні капели «Думка», як зразок театралізації українського обрядового дійства.
6. Академічна муніципальна хорова капела «Орея» як справжній провідник українських національних традицій для сучасного слухача в різних країнах світу.
7. Хоровий театр як феномен, що визначає сутність творчих спрямувань діяльності колективу капели «Орея».
8. Театралізовані втілення традицій українського фольклору в репертуарі Академічного камерного хору «Хрещатик».
9. Феномен хорового театру як основа творчої діяльності Муніципального академічного камерного хору «Київ».
10. Принципи формування репертуару хору «Київ» на основі єднання вербальної та інструментальної музики (на прикладі історичної ораторії «Віють вітри» Г. Гаврилець та проекту «Симфонічні танці М. Скорика»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Афоніна О. С. Сучасна українська музика у вимірах європоцентризму : монографія. Київ : НАКККіМ. 2012. 164 с.
2. Байда Л. А. Театралізація хорового твору як аспект виконавської інтерпретації // Наукові записки НПУ ім. М. П. Драгоманова. Педагогічні та історичні науки : зб. наук. ст. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2010. Вип. 88. С. 3–9.
3. Бакумець А. Ю. Жанрово-стильові особливості хорових циклів українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... доктора філософії : спец. 025 Музичне мистецтво / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2021. 253 с.
4. Батовська О. М. Сучасне академічне хорове мистецтво а cappella як систематичний музично-виконавський феномен : дис. ... доктора мистецтвознавства : спец.17.00.03 Музичне мистецтво. Одеська національна музична академія ім. А. В. Нежданової. Одеса, 2019. 519 с.
5. Батюк И. В. Современная хоровая музыка: теория и исполнение : учеб. пособ. Санкт-Петербург : Лань; Планета музыки. 2015. 216 с.
6. Бенч О. Г. Архетипи української обрядової культури (на прикладі хорової творчості Ганни Гаврилець) // Хорове мистецтво України та його подвижники : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Дрогобич, 19–20 жовтня 2017 року). Дрогобич : РВВ ДДПУ імені І. Франка, 2017. С. 5–17.
7. Бенч О. Г. Фольклорні архетипи у хоровій творчості Ганни Гаврилець // Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського. Вип. 75 : Композитор і сучасне соціокультурне середовище. Київ, 2009. С. 57–70.
8. Бенч-Шоколо О. Г. Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції : навч. посібник. Київ : Український світ, 2002. 440 с.
9. Бермес І. Л. Український хоровий рух у контексті соціокультурних процесів ХІХ – початку ХХ століття : автореф. дис.... доктора мистецтвознавства : спец.

- 26.00.01 Теорія та історія культури / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2014. 36 с.
10. Берченко Р. Э. Композиторская режиссура М. П. Мусоргского. Москва : URSS, 2003. 224 с.
 11. Бондар Є. М. Художньо-стильовий синтез як феномен сучасної хорової творчості. Одеса : Астропринт, 2019. 388 с.
 12. Бутенко Л. М. Оперно-хорове виконавство : навч. посіб. Одеса : ОДМА, 2002. 266 с.
 13. Ваврищук С. П. «Віють вітри» Ганни Гаврилець у театралізованій інтерпретації камерного хору «Київ» // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського: наук. журн. Київ, 2021. Вип. 3-4 (52-53). С. 50–65. DOI: [https://doi.org/10.31318/2414-052X.3-4\(52-53\).2021.251795](https://doi.org/10.31318/2414-052X.3-4(52-53).2021.251795)
 14. Ваврищук С. П. Хорова театралізація творів інструментальної генези (на прикладі проєкту «Симфонічні танці Мирослава Скорика» камерного хору «Київ») // Актуальні записки гуманітарних наук: зб. наук. праць / Ін-т муз. мистецтва Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Дрогобич : Гельватика, 2022. Вип. 51. С. 102–109. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-15>
 15. Гаврилець Г. О. Українська музична культура в сучасному глобалізаційному процесі // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 75 : Композитор і сучасне соціокультурне середовище : зб. ст. Київ : НМАУ імені П. І. Чайковського. 2009. С. 88–201.
 16. Гаврилець Ганна. Біографія. URL : http://www.library.dudaryk.ua/ua/authors/~Havruvets_Hanna (дата звернення: 28.06.2022).
 17. Герасимова-Персидская Н. А. Русская музыка XVII века — встреча двух эпох. Москва : Музыка. 1994. 126 с.

18. Герасимова-Персидська Н. О. Специфіка національного варіанта барокко в українській музиці XVII ст. // Українське барокко та європейський контекст / відп. ред. О. Федорук. Київ : Наукова думка, 1991. С. 211–214.
19. Герасимова-Персидська Н. О. Хоровий концерт на Україні в XVII–XVIII ст. Київ : Муз. Україна. 1978. 180 с.
20. Герцман Е.В. Музыка Древней Греции и Рима. Санкт-Петербург : Алетейя, 1995. 328 с.
21. Грица С. Й. Фольклор у просторі і часі. Вибрані статті. Тернопіль : Астон, 2000. 228 с.
22. Гуренко Е. Г. Художественная интерпретация в структуре исполнительского процесса // Гуренко Е. Г. Исполнительское искусство: методологические проблемы : учеб. пособие. Новосибирск : Изд. НГК, 1985. С. 53–60.
23. Гусарчук Т. В. Творча діяльність Миколи Гобдича в аспекті особистісної детермінації // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 38 : Пам'яті І. Б. Пясковського. Київ, 2012. С. 222–235.
24. Дичко Л. В. Сучасний стан хорового мистецтва: тенденції розвитку // Матеріали до українського мистецтва / Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського. Київ, 2003. Вип. 2. С. 118–120.
25. Дубніченко Е. А., Гнатюк Л. В. Хорові обробки народних пісень в творчості Ганни Гаврилець // Молодий вчений. 2017. № 9 (49). С. 200–203.
26. Живов В. Хоровое исполнительство: теория, методика, практика : учеб. пособ. Москва : ВЛАДОС, 2003. 272 с.
27. Задерацкий В. Обретение зрелости (О творчестве украинского композитора Мирослава Скорика) // Советская музыка. 1972. № 10. С. 32–37.
28. Залевська О Г. Хоровий диригент Микола Гобдич: грані творчої особистості // Мистецтвознавчі записки. 2021. №39. С. 160–166.
29. Івахова К. П. Фортепіанна творчість Мирослава Скорика: (художньо-дидактичний концепт) : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП

- «Медобори-2006», 2013. 232 с.Игнатенко Е. В. Партесные концерты петровского времени (о стилевом развитии отечественного хорового концерта) // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 73: Музична творчість та наука в історичному просторі. Київ, 2008. С. 44–56.
30. Київ : хор // Рок-око. URL: <http://rock-oko.com/knizhki/oblichchya-muziki/tvorch-portreti/kiv-xor.html> (дата звернення: 28.06.2022).
31. Київський муніципальний хор «Хрещатик». URL: <https://parafia.org.ua/choir/kyjivskyj-munitsypalnyj-kamernyj-hor-hreschatyk/>(дата звернення: 28.04.2022).
32. Киреева Н. Ю. Хоровая театрализация: коммуникативные аспекты : автореф. дисс. ... канд. искусствоведения: спец. 17.00.09. Теория и история искусства / Саратовская государственная консерватория (академия) им. Л. В. Собинова. Саратов, 2010. 25 с.
33. Кириленко Я. О. Сценічна репрезентативність як атрибут концертно-хорового жанру: на шляху до створення хорового театру // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. праць / Національна Академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України. Київ : Міленіум, 2014. Вип. 33. С. 111-119.
34. Кириленко Я. О. Техніко-організаційна партитура як складова сценічно-виконавської інтерпретації хорового концерту Г. Сегал «Душе моя» // Культура і сучасність. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Вип.2. Київ, 2014. С. 94-102.
35. Кияновська Л. О. Мирослав Скорик: людина і митець. Львів : Незалежний культурологічний журнал «І», 2008. 591 с.
36. Кияновська Л. О. Сильова еволюція галицької музичної культури ХІХ–ХХ століття. Тернопіль : Астон, 2000. 339 с.
37. Кияновська Л. О. З джерел рідного краю // Музика. 1990. № 3. С. 9.
38. Козаренко О. В. Творчість М. Скорика в контексті постмодернізму // Науковий вісник Національної музичної академії України імені

- П. І. Чайковського. Вип. 10 : Мирослав Скорик : зб. наук. пр. Київ, 2000. С. 23–30.
39. Коменда О. І. Феномен Мирослава Скорика в світлі ідей творчого універсалізму // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2019. № 1. С. 342–346.
40. Коновалова І. Ю. Феноменологія музичної обробки (на матеріалі хорової творчості українських композиторів ХІХ–ХХ століть) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.01 Теорія та історія культури / Харківська державна академія культури. Харків, 2007. 19 с.
41. Копиця М. Д. Архетипи українського музичного світу // Копиця М. Д. Вибране : зб. ст. Київ; Ніжин : ПП Лисенко, 2018. С. 143–148.
42. Копиця М. Д. Маестро Мирослав Скорик і Київ епохи шістдесятих // Копиця М. Д. Вибране : зб. ст. Київ; Ніжин : ПП Лисенко, 2018. С. 304–312.
43. Корній Л. П. Партесний спів // Енциклопедія історії України. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Partesnyj_spiw (дата звернення: 28.06.2022).
44. Корчова О. О. Музика, написана серцем // Музика. 2008. № 2. С. 10–12.
45. Котляревська О. І. Варіативний потенціал музичного твору: культурологічний аспект інтерпретування : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 Музичне мистецтво / Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 1996. 19 с.
46. Коханик І. М. Про детермінанти індивідуального стилю Анни Гаврилець // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 44 : Музика ХХ століття: погляд із ХХІ : зб. наук. пр., присвячених ювілею проф. Т. Ф. Гнатів. Київ, 2006. С. 167–179.
47. Кошкарева Н. В. Хоровая композиция в современной отечественной музыке : автореф. дисс. ... канд. искусствоведения : спец. 17.00.02 Музыкальное искусство / Московская государственная консерватория им. П. И. Чайковского. Москва, 2007. 34 с.
48. Кравченко А. І. Феномен міжжанрової діалогічності в камерно-інструментальній творчості українських композиторів: кінець ХХ – початок

- XXI століття // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2016. № 4. С. 90-94.
49. Летичевська О. М. Хоровий театр Льва Венедиктова: традиції, творчий метод, синтез // Часопис Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського. 2020. № 2-3 (47-48). С. 95-108.
50. Лунина А. Е. Анна Гаврилец. Аутентика: глубинная почвенность, ментальная характерность, национальная своеобразность... – попытка понять «предел смысловой беспредельности»? // Лунина А. Е. Композитор в зеркале современности : в 2 т. Т. 1. Киев : Дух і літера, 2015. С. 85–166.
51. Луніна А. Є. «Барбівська коляда» – візитівка Нового року // Музика. 2012. № 1. С. 4–7.
52. Маскович Т. М. «Кроковеє колесо» Ганни Гаврилець: сакралізуючі елементи в стилістиці та драматургії. URL : <http://sm.etnolog.org.ua/zmist/2014/1/87.pdf> (дата звернення: 28.06.2022).
53. Маскович Т. М. Хорова творчість Ганни Гаврилець в руслі «нової сакральності»: автореф. дис.... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 Музичне мистецтво / Одеська національна музична академія ім. А. В. Нежданової. Одеса, 2018. 19 с.
54. Матеріали до історії українського театру. Від витоків до початку ХХ століття / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2016. 280 с.
55. Михайлова Н. М. Трансформація рольової функції хору у музичній виставі (на прикладі театральної практики останньої третини ХХ – початку ХХІ століть) : автореф. дис. ...канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 Музичне мистецтво / Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2012. 17 с.
56. Москаленко В. Г. Лекції по музикальній інтерпретації : учеб. пособ. Київ, 2012. 272 с.
57. Мостова Ю. В. Візуально-пластичні аспекти музичної інтерпретації: досвід хорового виконавства // Актуальні проблеми музичного і театального

- мистецтва: мистецтвознавство, педагогіка та виконавство. Харків : ХДАК, 2000. С. 176–182.
58. Мостова Ю. В. Категорії «час», «простір» та «рух» у структурі поняття театралізації хорових творів // *Культура України*. Харків, 2000. Вип. 6. С. 134–140.
59. Мостова Ю. В. Театралізація хорових творів як метод художньої інтерпретації : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.01 Теорія та історія культури / Харківська державна академія культури. Харків, 2003. 20 с.
60. Назайкинский Е. В. Стил ь и жанр в музыке. Москва : Владос. 2003. 248 с.
61. Наумова Л. М. Видовище як феномен культури. Філософський аспект : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : спец. 09.00.04 / Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2004. 18 с.
62. Наумова Л. М. Час у видовищних формах: модерний та постмодерний погляд // *Totallogy-XXI* (шостий випуск). Постнекласичні дослідження. Київ : ЦГО НАН України, 2001. С. 330 – 340.
63. Нискогуз І. «Золотий камінь посіємо» Г. Гаврилець в аспекті сучасного композиторського трактування фольклору // *Київське музикознавство* : зб. ст. / Київський ін-т музики ім. Р. М. Глієра; Нац. муз. академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2013. Вип. 46. С. 121–128.
64. Нискогуз І. Особливості трактування українського фольклору в ораторії «Барбівська коляда» Ганни Гаврилець // *Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка*. Музикознавчі студії. Львів, 2014. Вип. 32. С. 183–191.
65. Ницше Ф. Рождение трагедии из духа музыки / пер. с нем. Г. А. Рачинского. Санкт Петербург : Азбука-Аттикус. 2014. 224 с.
66. Нікітюк О. П. Творчість капели «Думка» під орудою Євгена Савчука: традиції та інновації : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 / НАН України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ, 2020. 19 с.

67. Нікітюк О. П. Диригентський простір хормейстера (до 70-річного ювілею Євгена Савчука). URL: <http://sm.etnolog.org.ua/zmist/2017/3/62.pdf> (дата звернення: 28.06.2022).
68. Овчинникова Т. К. Хоровой театр в современной отечественной музыкальной культуре : автореф. дисс. ... канд. искусствоведения : спец. 17.00.02 Музыкальное искусство / Ростовская государственная консерватория (академия) им. С. В. Рахманинова. Ростов-на-Дону, 2009. 29 с.
69. Овчинникова Т. К. Хоровой театр в современной отечественной музыкальной культуре : дисс. ... канд. искусствоведения : спец. 17.00.02 Музыкальное искусство / Ростовская государственная консерватория (академия) им. С. В. Рахманинова. Ростов-на-Дону, 2009. 178 с.
70. Орея : хорова капела : сайт колективу. URL: <http://www.oreya.org/index.php> (дата звернення: 28.06.2022).
71. Парфьонова О. І. Мистецтво як містерія. Театральний дискурс філософії Ф. Ніцше // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія. 2015. Вип. 21 (2). С. 84-89.
72. Пархоменко Л. О. Гобдич Микола Миколайович // Українська музична енциклопедія / гол. ред. Г. Скрипник. Т. 1 : А–Д. Київ : ІМФ НАНУ, 2006. С. 479.
73. Пархоменко Л. О. Фестивальні форми інтеграції хорового руху України (за здобутками «Золотоверхого Києва» // Студії мистецтвознавчі. Київ : ІМФЕ НАН України, 2008. № 4(24). С. 71–77.
74. Пахомова Є. Г. Синтез і синестезія у творчості українських композиторів другої половини ХХ – початку ХХІ століть // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. Київ, 2017. № 1 (34). С. 101–112.
75. Пилипчук Р. Я. Зародки театру: ігри та обряди, скоморохи, літургійне дійство // Історія української культури : у 5-ти т. Т. 2 : Українська культура ХІІІ – першої половини ХVІІ століть. Київ : Наукова думка, 2001. URL: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult229.htm> (дата звернення: 28.06.2022).

76. Приходько О. В. Хорова музика а cappella другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: теоретичне осмислення і виконавські підходи : автореф. дис. ...канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 Музичне мистецтво / Національна музична академія ім. П. І. Чайковського. Київ, 2017. 16 с.
77. Пучко Ю. В. Духовно-музыкальные композиции Анны Гаврилец в контексте современного хорового искусства Украины // Київське музикознавство. Вип. 36 : Культурологія та мистецтвознавство. Київ, 2011. С. 240–250.
78. Пучко-Колесник Ю. В. Діяльність диригента-хормейстера як соціокультурний феномен : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 Теорія та історія культури / Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2009. 18 с.
79. Руденко Л. В. Актуалізація традицій хору Київської духовної академії у практиці сучасних хорових колективів // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 19. Т. 1. Рівне : РДГУ, 2013. С. 245–250.
80. Северинова М. Ю. Архетипи софійності як основна музично-драматичного потенціалу (на прикладі творчості Г. Гаврилець) // Київське музикознавство. Вип. 38. Київ, 2011. С. 230–238.
81. Сіраш А. В. Становлення репертуарної концепції камерного хору «Київ» (за архівними матеріалами) // Українське музикознавство. Вип. 44. Київ, 2018. С. 76–86.
82. Станіславська К. І. Мистецько-видовищні форми сучасної культури : монографія. Київ : НАКККиМ, 2012. 320 с.
83. Станіславська К. І. Явище хорової театралізації у сучасній музичній культурі. URL: http://www.rusnauka.com/8_DN_2011/MusicaAndLife/5_82154.doc.htm. (дата звернення: 28.06.2022).
84. Степанченко Г. В. Нові тенденції в сучасному хоровому процесі України // Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського. Вип. 68 : Музика в просторі сучасності: друга половина ХХ – початок ХХІ століття. Київ, 2007. С. 121–124.

85. Степурко В. І. Вияви мистецької інтроверсії у творчості композиторів України другої половини ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис... канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 Теорія та історія культури / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2017. 199 с.
86. Супруненко Г. В. Принципы театрализации в современной хоровой музыке (на примере сочинений отечественных композиторов Р. Щедрина, М. Броннера, Э. Фертельмейстера) : учеб. пособие. Нижний Новгород : Издательство Нижегородской консерватории. 2014. 52 с.
87. Супруненко Г. В. Хоровой театр как жанр «взаимодействующей» музыки и его воплощение в творчестве отечественных композиторов на рубеже ХХ–ХХІ веков : автореф. дисс. ... канд. искусствоведения : спец. 17.00.02 Музыкальное искусство / Нижегородская государственная консерватория (академия) им. М. И. Глинки. Нижний Новгород, 2012. URL : <http://pandia.ru/text/78/227/28463.php> (дата звернення: 28.06.2022).
88. Сухомлінова Т. П. Хорова творчість Ганни Гаврилець у контексті Новітнього Відродження національного музичного мистецтва : автореф. дис. ...канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 Музичне мистецтво / Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2016. 19 с.
89. Татаркевич В. Античная эстетика. Москва : Искусство, 1977. 327 с.
90. Ткач Ю. С. Індивідуальний виконавський стиль диригента-хормейстера: теоретичний та практичний аспекти (на прикладі Національної заслуженої академічної капели України «Думка» : автореф.. дис. ... канд. мистецтвознавства / спец. 17.00.03 Музичне мистецтво / Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2012. 20 с.
91. Ткач Ю. С. Специфіка диригентської інтерпретації у хоровому виконавстві. URL : <https://parafia.org.ua/biblioteka/kultura/spetsyfika-dyryhentskoji-interpretatsiji-u-horovomu-vykonavstvi/> (дата звернення: 28.06.2022).

92. Толмачов Р. В. Хорове аранжування та композиція : навчал.-метод. посіб. / наук. ред. С. Садовенко. Київ : Київський палац для дітей та юнацтва, 2018. 166 с.
93. Чекан Ю. І. «Віють вітри»: три історії в одному творі : стаття з буклету до СД «Ганна Гаврилець. Віють вітри» Камерного хору «Київ». Київ, 2018. С. 4–7.
94. Чепурко Б. П. Українці : Воскресіння. Львів : Слово. 1991. 127 с.
95. Яремчук А. Пасіонарний виклик Миколи Гобдича // Українська культура. 2006. № 10. С. 19–21.